

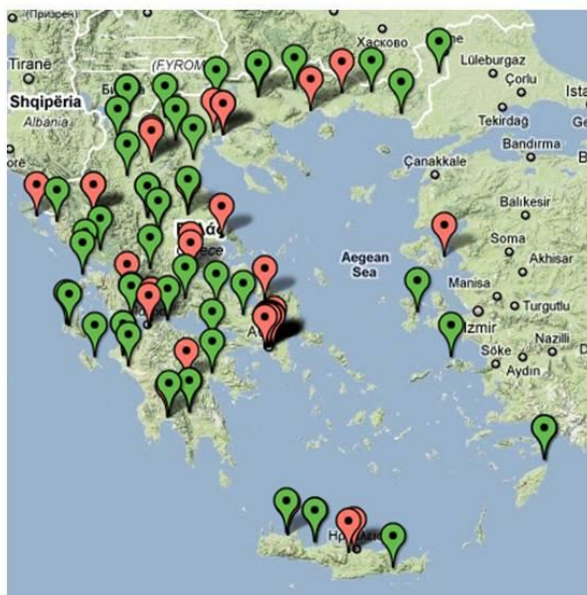

Θεσσαλονίκη, 19 Ιουλίου 2011

Για τη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης

Σε καιρούς δραστηκών περικοπών, δεν είναι εύκολο να εφαρμοσθούν ριζικές μεταρρυθμίσεις στο δημόσιο, όταν το Κράτος αδυνατεί να ικανοποιήσει τις προσδοκίες που το ίδιο δημιούργησε, και τώρα μοιραία, εν μέσω οξύτατης δημοσιονομικής κρίσης, έρχεται να τις διαψεύσει. Αν, όμως, δεν αναμορφωθεί άμεσα και ριζικά η ανώτατη εκπαίδευση στη χώρα μας, τα Πανεπιστήμια θα καταρρεύσουν. Για τον απλούστατο λόγο ότι η υφιστάμενη κατάσταση, όπως ανάγλυφα περιγράφεται στο χάρτη που ακολουθεί, δεν είναι πλέον βιώσιμη. Στην πραγματικότητα, ποτέ δεν ήταν. Απλά, το σοκ της κρίσης αποκάλυψε *in vivo* κάτι που όλοι γνωρίζαμε γι' αυτό το τερατούργημα που συνδημιουργήσαμε πολιτικοί, εκπαιδευτικοί και τοπικές κοινωνίες, με την ενθάρρυνση και της υπόλοιπης κοινωνίας: τη μη βιωσιμότητά του. Αυτό το «δωρεάν δημόσιο πανεπιστήμιο», στην πραγματικότητα θα καταρρεύσει κάτω από το δικό του βάρος.

Χάρτης Ανώτατης Εκπαίδευσης

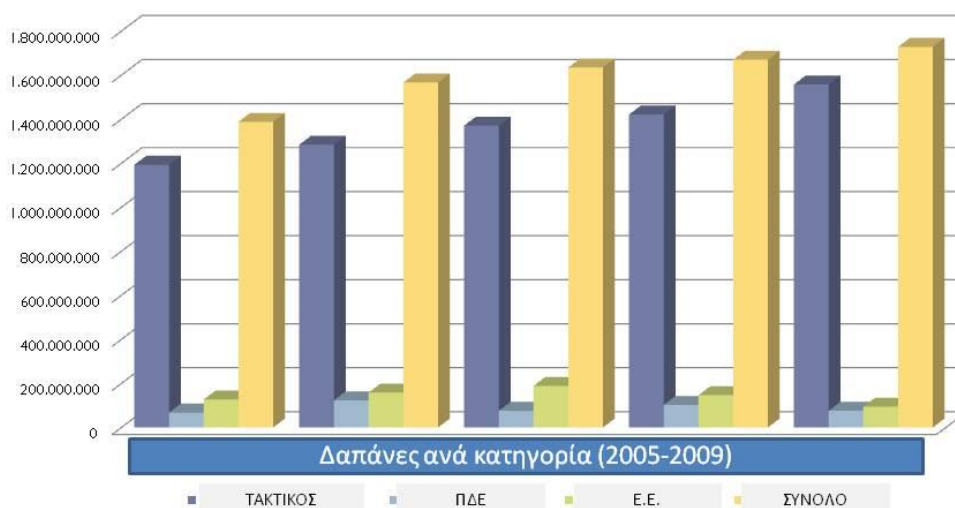
Σε 66 πόλεις:

- Αριθμός Ιδρυμάτων: 40
- Τμήματα: 511
- Μεταπτυχιακά προγράμματα > 520
- Εγγεγραμμένοι Φοιτητές: 578.479
- Ενεργοί Φοιτητές: 360.762
- Αριθμός Φοιτητών μέσω «Ευδόξου»: 243.779
- Διδάσκοντες: 11.682

Πηγή: Υπουργείο Παιδείας

Από την αναλογία διδασκόντων και φοιτητών του ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι σε κάθε εκπαιδευτικό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αναλογούν, κατά μέσο όρο, μόλις 20 πράγματι ενεργοί φοιτητές. Αναλογία που προσεγγίζει αυτή της δημοτικής εκπαίδευσης, η οποία βεβαίως απέχει πολύ από το να ισχύει για όλους μας, κάτι όμως που από μόνο του αποκαλύπτει πόσο κακό είναι το σύστημα διαχείρισης και ανάπτυξης της ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας. Πώς θα ξεπεραστεί το πρόβλημα αυτό; Μήπως με την αύξηση των διαθέσιμων πόρων; Κατ' αρχάς, ουδέποτε η αύξηση της χρηματοδότησης θεράπευσε τη βασική ανεπάρκεια ενός συστήματος διοίκησης. Μια στοιχειώδης ανάλυση κόστους/οφέλους το αποδεικνύει κάθε φορά. Σε καιρούς δε οξύτατης δημοσιονομικής κρίσης, δεν μπορεί να αυξηθεί η χρηματοδότηση, παρά μόνο να μειωθεί, όπως αναπόφευκτα συμβαίνει. Αλλά και πριν την κρίση, οι δαπάνες για την ανώτατη εκπαίδευση στη χώρα μας, όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα, ήσαν δυσανάλογα υψηλές μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους.

Με σημαντικό κόστος (5^{οι} στην κατάταξη του ΟΟΣΑ σε ποσοστό ΑΕΠ για την ανώτατη εκπαίδευση) αλλά όχι πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα (προτελευταίοι στην αποδοτικότητα των πόρων)

Πηγή: Υπουργείο Παιδείας

Συνεπώς, ένα νέο σύστημα οργάνωσης, λειτουργίας και ανάπτυξης της ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας είναι απαραίτητο να αντικαταστήσει άμεσα το υφιστάμενο, που [έχει αποτύχει για όλους τους λόγους, τους οποίους αναλυτικά επισημάναμε από την αρχή της μεταρρύθμισης ακόμη.](#)

Ένα τέτοιο σύστημα φιλοδοξεί να θεσμοθετήσει το προσχέδιο νόμου για την Οργάνωση της Ανώτατης Εκπαίδευσης που δόθηκε πρόσφατα στη δημοσιότητα. Δεν θα υπεισέλθουμε στις επιμέρους ρυθμίσεις του, καθώς αυτές συνεχίζουν ως φαίνεται να αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας. Θα μείνουμε μόνο σε δύο βασικούς λόγους, για τους οποίους θεωρούμε ότι η μεταρρύθμιση που προωθεί είναι και αναγκαία, αλλά και στη σωστή κατεύθυνση, γι' αυτό και την υποστηρίζουμε.

A) Η αναγκαία ενσωμάτωση της χώρας στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης και Έρευνας

Κατά τον ίδιο τρόπο που η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να παραμείνει για πολύ ακόμη απομονωμένη από τη διεθνή, χωρίς η απομόνωση αυτή να της προκαλέσει ανεπανόρθωτη βλάβη, έτσι και το ανώτατο εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν μπορεί να μένει εκτός του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης και Έρευνας, χωρίς να μετατραπεί σε ένα κλειστό σύστημα μιας αποκομμένης από την υπόλοιπη Ευρώπη εκπαιδευτικής περιφέρειας, καταδικασμένης σε εθνοκεντρικό μαρασμό.

Η Ε.Ε. δεν έχει ενιαία εκπαιδευτική πολιτική, την οποία να επιβάλλει ομοιόμορφα στα κράτη μέλη της. Έτσι, αυτά διατηρούν το δικαίωμα να χαράσσουν τη δική τους εκπαιδευτική πολιτική. Μέσα από παράλληλες διεθνείς συνεργασίες, όμως, έχουν αυθόρμητα επιδοθεί σε μια διαδικασία σύγκλισης και εναρμόνισης των εκπαιδευτικών πολιτικών τους, διευκολύνοντας τόσο την κινητικότητα φοιτητών και διδασκόντων στην Ε.Ε., όσο και την πρόσβαση των πτυχιούχων στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά εργασίας με κοινά μετρήσιμους όρους.

Η Ελλάδα συμμετέχει σε όλες αυτές τις διεργασίες, χωρίς όμως να έχει μέχρι σήμερα συμμορφωθεί ουσιαδώς με τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στο πλαίσιο τους. Το εκπαιδευτικό μας σύστημα κινδυνεύει έτσι να βρεθεί εκτός Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου.

Με αυτά μπορεί κάποιος να συμφωνεί ή να διαφωνεί. Είναι δικαίωμά του. Η Πολιτεία, όμως, έχει την υποχρέωση, με συγκεκριμένες ρυθμίσεις και δράσεις, να ενσωματώσει το ανώτατο εκπαιδευτικό μας σύστημα στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο, όπου αυτό ανήκει. Σε τούτο αποσκοπεί και η προωθούμενη μεταρρύθμιση, η οποία δεν δέχτηκε ξαφνικά την επιφώιση του Αγίου Πνεύματος, ούτε ανακάλυψε ξανά την Αμερική. Βέλτιστες διεθνείς πρακτικές αντέγραψε και τις προσαρμοσε στην ελληνική πραγματικότητα.

Για μας, το μέτρο της επιτυχίας, ή και της αναγκαίας βελτίωσης, των νέων πρακτικών που εισάγει η μεταρρύθμιση, είναι κατά πόσον αυτές επιτυγχάνουν τον κεντρικό της στόχο να εντάξει το ανώτατο εκπαιδευτικό μας σύστημα στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο. Δεν είναι τυχαίο πως οι κυριότερες πολιτικο-συνδικαλιστικές δυνάμεις που αντιδρούν και σ' αυτή τη μεταρρύθμιση, υιοθετούν ανέκαθεν μέσα στα Πανεπιστήμια, αλλά και ευρύτερα, μια αντιευρωπαϊκή και παράλληλα αρχέγονα εθνοκεντρική στάση, με ό,τι οπισθοδρομικό και αντιδραστικό αυτό συνεπάγεται. Δεν αποτελεί έκπληξη, συνεπώς, που αντιδρούν τώρα και σ' αυτή τη μεταρρύθμιση.

Εμείς στο σημείο αυτό, θέλουμε ν' απευθυνθούμε στους φοιτητές μας χάρη των οποίων υπάρχουμε, και να τους πούμε πως είναι προς το απόλυτο συμφέρον τους να αποκτήσουν οι σπουδές και τα πτυχία τους μετρήσιμη διεθνή αξία στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, καθώς μόνος αυτός είναι σε θέση να τους παράσχει ασφάλεια, ευημερία και προοπτική σ' ένα επιθετικά μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον.

B) Η αναγκαία αυτονόμηση των Πανεπιστημίων

Ένα σύγχρονο Πανεπιστήμιο πρέπει να μπορεί να στηρίξει τις ακαδημαϊκές επιλογές που κάνει με τα μέσα που διαθέτει. Εάν αδυνατεί να στηρίξει τις επιλογές του, δεν μπορεί να απαιτεί από τον φορολογούμενο να τις στηρίξει αυτός στο όνομα της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η τελευταία θεσπίστηκε για να προστατεύει τον πανεπιστημιακό από την αυθαίρετη παρέμβαση του Κράτους στο έργο του. Δεν αποτελεί κανόνα εκπαιδευτικής πολιτικής για το Κράτος που να το δεσμεύει να χρηματοδοτεί τις όποιες επιλογές του πανεπιστημιακού ή του πανεπιστημίου του.

Με απλά λόγια, εάν θέλει ένα Πανεπιστήμιο να διατηρεί, π.χ., δύο ΤΕΦΑΑ ή δύο Παιδαγωγικές Σχολές, μπορεί να το κάνει αν είναι σε θέση να στηρίξει τις επιλογές του αυτές. Δεν μπορεί, όμως, να αξιώνει από το Κράτος να συντηρεί δύο ίδιες σχολές στο ίδιο ίδρυμα, και τούτο στο όνομα της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Ομοίως, εάν θέλει ένα Πανεπιστήμιο να διατηρεί ένα πολυδάπανο φοιτητικό εστιατόριο ή μια ελλειμματική κατασκήνωση σε βάρος άλλων κεντρικών δραστηριοτήτων του, μπορεί να το κάνει, αν αυτές είναι οι προτεραιότητές του. Δεν μπορεί, όμως, να αξιώνει από τον φορολογούμενο να αναλάβει αυτός το κόστος των προτεραιοτήτων του στο όνομα του δωρεάν δημόσιου πανεπιστημίου.

Το βέλτιστο σύστημα, στο πλαίσιο του οποίου ένα Κράτος αφενός μεν ασκεί την εκπαιδευτική και ερευνητική του πολιτική, αφετέρου δε πραγματώνει την ελευθερία της εκπαίδευσης και της έρευνας, είναι αυτό σύμφωνα με το οποίο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κινούμενα σ' ένα προκαθορισμένο πλαίσιο αρχών και κανόνων, ώστε να διασφαλίζονται οι όροι άσκησης της κρατικής πολιτικής, χαίρουν τέτοιας αυτονομίας που τα επιτρέπει να κάνουν τις ακαδημαϊκές και ερευνητικές επιλογές τους και να τις υποστηρίζουν αφενός με τα μέσα που τους διαθέτει το Κράτος, αφετέρου με δικά τους μέσα που επίσης μπορούν να κινητοποιήσουν.

Ένα τέτοιο οργανωτικό και λειτουργικό *module* εισάγει ο νέος νόμος, που γι' αυτό το λόγο συνιστά ένα γνήσιο νόμο-πλαίσιο, όπως δεν είχαμε μέχρι τώρα:

- Από τη μια μεριά, θέτει αρχές, κανόνες και διαδικασίες γενικής εφαρμογής, όπου το Κράτος αφήνει το ρυθμιστικό του αποτύπωμα που κατά την κυρίαρχη βούλησή του υλοποιεί καλύτερα την εκπαιδευτική και ερευνητική του πολιτική.
- Από την άλλη, δίνει το δικαίωμα στις βασικές εκπαιδευτικές μονάδες, δηλαδή στο Πανεπιστήμιο και τη Σχολή, να υιοθετήσουν το μεν πρώτο έναν Οργανισμό κι έναν Εσωτερικό Κανονισμό που θα εξειδικεύουν το γενικό οργανωτικό και λειτουργικό πλαίσιο με τρόπο που να ταιριάζει περισσότερο στο Ίδρυμα, στις παραδόσεις του, στις φιλοδοξίες του και στο ακαδημαϊκό όραμα της πανεπιστημιακής του κοινότητας, η δε δεύτερη τα προγράμματα σπουδών, που θα μπορούν να διδαχθούν εφόσον κατ' ελάχιστον πιστοποιηθούν με τρόπο αντικειμενικό από μια Ανεξάρτητη Αρχή (χωρίς, δηλαδή, την εξουσιαστική παρέμβαση του Κράτους).

Με λίγα λόγια, ο νέος νόμος ανοίγει μπροστά μας ένα ευρύτατο πεδίο αυτονομίας, ώστε να καθορίσουμε εμείς οι ίδιοι ποιο πανεπιστήμιο θέλουμε, πώς θα πρέπει να λειτουργεί και ν' αναπτύσσεται, ποιά επιπλέον προσόντα να έχουν αυτοί που θα το στελεχώσουν, τι θα μπορούν να διδάσκουν και να ερευνούν. Μπορούμε να κάνουμε όποια οργανωτική, λειτουργική, ακαδημαϊκή και ερευνητική επιλογή θέλουμε, αρκεί να υπακούει στα ελάχιστα γενικώς αποδεκτά standards και να μπορούμε να την στηρίξουμε με τα μέσα που διαθέτουμε ή που μπορούμε να διασφαλίσουμε.

Είμαστε έτοιμοι για κάτι τέτοιο; Πόση αυτονομία, άραγε, μπορούμε ν' αντέξουμε; Εδώ βρίσκεται η μεγάλη πρόκληση που μας απευθύνει ο νομοθέτης. Και βρίσκεται εδώ πέρα κι όχι στην αυτοδιοίκηση, στο όνομα της οποίας –περιέργως– απορρίπτον ορισμένοι τη μεταρρύθμιση! Αρνούνται, με άλλα λόγια, το μείζον που μας παραχωρείται στο όνομα του ελάσσονος που δήθεν παραβιάζεται. Έχουν, άραγε, αποφασίσει τί θέλουν; Τι είναι η αυτοδιοίκηση γι' αυτούς; Αυτοσκοπός ή μέσο για την επίτευξη της αυτονομίας; Θέλουν, άραγε, αυτοδιοίκηση κι όχι αυτονομία, με σκοπό να διοικούν το Πανεπιστήμιο για το οποίο όλες τις ευθύνες θα φέρει η Πολιτεία κι ο λογαριασμός θα καταλήγει στον Έλληνα φορολογούμενο; Διότι η αυτονομία θέτει κυρίως θέμα ευθύνης όσων διοικούν ένα αυτόνομο ίδρυμα. Ενώ η αυτοδιοίκηση καλλιεργήθηκε σ' ένα πλαίσιο μη ευθύνης των διοικούντων, καθώς κάποιος άλλος έφταιγε πάντοτε για την κατάσταση, συνηθέστατα δε η Πολιτεία, το θεσμικό πλαίσιο και η υποχρηματοδότηση...

Προβάλλεται ακόμη το επιχείρημα ότι το σύστημα διοίκησης που εισάγεται είναι «ολιγαρχικό» ή «δεσποτικό» κι όχι «δημοκρατικό», όπως είναι υποτίθεται σήμερα. Στα Πανεπιστήμια, δυστυχώς, ξεχάσαμε ότι και στη δημοκρατία πρέπει να παίρνουμε αποφάσεις και να τις εφαρμόζουμε. Χρησιμοποιήσαμε τη δημοκρατία όχι για να λάβουμε δύσκολες πολλές φορές, πλην όμως επιβαλλόμενες αποφάσεις, αλλά για να αποφύγουμε όσες απειλούσαν να μεταβάλουν ισορροπίες. Σε πολλές σχολές, το «δημοκρατικό» σύστημα ακαδημαϊκής διοίκησης χρησιμοποιήθηκε συστηματικά για να εμποδίσει οποιεσδήποτε αλλαγές επιχειρούνταν στα προγράμματα σπουδών, προκειμένου αυτά να προσαρμοσθούν στοιχειωδώς στα νέα δεδομένα της επιστήμης ή της διδασκαλίας, με αποτέλεσμα να έχει παγιωθεί σ' αυτές μια κατάσταση, η οποία εξυπηρετεί περισσότερο τα μικροσυμφέροντα των διδασκόντων και τις ισορροπίες των τομέων τους, παρά τις ίδιες τις σχολές και την εκπαίδευση.

Είναι, επίσης, σαφές ότι το πανεπιστημιακό δυναμικό αναπαράγεται κληρονομικώ δικαίω, αντί να εξελίσσεται παρακολουθώντας τις νέες ανάγκες της επιστήμης. Σπανίως μια θέση ενός απερχόμενου συναδέλφου πηγαίνει σε άλλο αντικείμενο, που την έχει μεγαλύτερη ανάγκη, ή σε νέο αντικείμενο, που για πρώτη φορά εισάγεται. Επαναπροκηρύσσεται στο ίδιο αντικείμενο, ακόμη κι αν είναι παρωχημένο, διότι αυτό επιτάσσουν οι ισορροπίες που έχουν με πολύ κόπο επιτευχθεί μεταξύ συναδέλφων και τομέων, πολλές φορές μετά από οξύτατες πολυετείς αντιδικίες. Και πάντως, ουδέποτε μια τέτοια θέση φεύγει από τον τομέα στον οποίο υπηρετούσε ο απερχόμενος συνάδελφος. Πώς να προσαρμοστεί, λοιπόν, ένα πρόγραμμα σπουδών στις εξελίξεις της επιστήμης κάτω από αυτές τις συνθήκες; Ποιοι θα το διδάξουν;

Εάν τώρα λάβουμε υπόψη πως οι αλλαγές που πρέπει να γίνουν στα προγράμματα σπουδών, και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα, είναι εκτεταμένες και επαναστατικές, γίνεται αντιληπτό πως το εθισμένο σε «δημοκρατικές» διαδικασίες παράλυσης ελληνικό πανεπιστήμιο θα αδυνατούσε να αποφασίσει ο,τιδήποτε, εάν δεν υπήρχε μια ολιγομελής ομάδα που να μπορεί να το κάνει, αναλαμβάνοντας και τις ευθύνες. Πουθενά δεν εμποδίζεται στο νέο νόμο η πανεπιστημιακή κοινότητα να θεσμοθετήσει όσες δημοκρατικές διαδικασίες θέλει πριν αποφασίσει. Είναι ανάγκη, όμως, το πανεπιστήμιο να γίνει πιο αποτελεσματικό και κάποιος πρέπει να αποφασίζει τελικά, όπως και να φροντίζει για την εφαρμογή των αποφάσεων.

Είναι αλήθεια πως ο νομοθέτης δεν κρύβει τη δυσπιστία του απέναντι σε συλλογικά όργανα διοίκησης πανεπιστημιακών. Είναι, όμως, επίσης αλήθεια ότι μέχρι τώρα είχαμε τη δυνατότητα να κάνουμε τα πάντα στο πλαίσιο τέτοιων οργάνων χάριν του πανεπιστημίου και της εκπαίδευσης, αλλά τη δυνατότητα αυτή την σπαταλήσαμε για να εξυπηρετήσουμε δικά μας κυρίως συμφέροντα, τηρώντας ισορροπίες που διασφάλιζαν πρώτα εμάς και μετά το πανεπιστήμιο και το έργο μας.

Αυτή είναι, δυστυχώς, η αλήθεια και είναι πικρή, αν αναλογιστεί κανείς πως τα σημερινά όργανα διοίκησης έχουν ενισχύσει την ιδιοκτησιακή αντίληψη από την οποία κατά κανόνα διακατέχονται όσοι επηρεάζουν καθοριστικά τις διαδικασίες λήψης σημαντικών αποφάσεων στους τομείς και τα τμήματα. Μεγαλύτερο ψέμα από το «δημόσιο» πανεπιστήμιο δεν ειπώθηκε ποτέ. Διότι το πανεπιστήμιο δεν ανήκει στο Κράτος, αλλά σε αναρίθμητους ιδιοκτήτες, που έχουν περιχαράκώσει το ζωτικό χώρο επιρροής τους, ο οποίος γίνεται σεβαστός χάρη στις ισορροπίες που έχουν επιτύχει στα όργανα διοίκησης.

Γ' αυτό και το νομοσχέδιο αποσκοπεί στο να επαναφέρει τον καθένα μας πίσω στις βασικές του δραστηριότητες, που είναι η εκπαίδευση και η έρευνα. Σήμερα διοικούμε τομείς, τμήματα, σχολές και πανεπιστήμια. Πέραν των ακαδημαϊκών, είμαστε επιφορτισμένοι με πλήθος άλλων διοικητικών, οικονομικών, διαχειριστικών, διεκπεραιωτικών και υλικών ενεργειών, εντελώς άσχετων με το εκπαιδευτικό και ερευνητικό μας έργο. Στο πλαίσιο του νέου αυτοδιοίκητου, καλούμαστε πλέον, αφού επιλέξουμε εκείνους που θ' ασχοληθούν αποκλειστικά, αποτελεσματικά και υπεύθυνα με την άσκηση διοίκησης, να γυρίσουμε στην έδρα διδασκαλίας, στο εργαστήριο, τη βιβλιοθήκη και τους φοιτητές μας.

Δεν τρέφουμε αυταπάτες ότι μπορεί να υπάρξει στο δημόσιο τομέα ένα σύστημα διοίκησης απόλυτα θωρακισμένο από οποιαδήποτε πολιτική, κομματική ή άλλου τύπου επιρροή, κι ότι τα συμβούλια, οι πρυτάνεις και οι κοσμήτορες θα διοικούν στο εξής χωρίς να λαμβάνουν υπόψη συσχετισμούς και ισορροπίες μέσα κι έξω από το πανεπιστήμιο. Μεταρρυθμίσεις αυτής της εμβέλειας προωθούνται επιτυχημένα από ανθρώπους με όραμα για την Ανώτατη Παιδεία και, στο πλαίσιο του νέου συστήματος, τέτοιοι άνθρωποι θα μπορούν να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά. Εμείς θα θέλαμε –και το έχουμε δηλώσει και στο παρελθόν– η πανεπιστημιακή κοινότητα να αναλάβει τις ευθύνες της και να προχωρήσει τη μεταρρύθμιση με τα ήδη εκλεγμένα όργανά της. Αν αυτά δεν τη θέλουν, συγγέουν τη νομιμοποίηση που τους προσέδωσε η εκλογή τους με τη νομιμότητα που περιβάλλει τη θέση τους. _